

تأملی بر اخلاق در آموزش مجازی و یادگیری الکترونیکی

بهزاد پورنقادی^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۰۲/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۰۴/۰۲

چکیده

زمینه: آموزش مجازی برای تسهیل در امر آموزش و حذف محدودیت های جغرافیایی شکل گرفت. این سیستم آموزشی فارغ از زمان و مکان، امکان ادامه تحصیل را برای تمام افراد جامعه به گونه ای یکسان فراهم می آورد. همانند توسعه دنیای سایبر، این نوع آموزش با رویکردهای اخلاقی و آموزشی همراه بوده که در این مقاله به مشکلات اخلاقی موجود اشاره و به واکاوی هنجارهای اخلاقی در آموزش مجازی پرداخته می شود. روش کار: این پژوهش با روش ترکیبی توصیفی - مقایسه ای و کتابخانه ای با هدف دستیابی به الگوی اخلاقی در آموزش مجازی و با نگرش به امکانات و ابزارهای موجود در سیستم آموزش مجازی انجام شده است.

یافته ها: نتایج و یافته های تحقیق نشان می دهد به دلیل آزادی موجود در فضای مجازی در مقایسه با دنیای واقعی، نشر مطالب آموزشی نادرست و یا استفاده از منابع آموزشی بدون رعایت حق مولف و منابع آن بیشتر از آموزش سنتی است. همچنین در آموزش مجازی هنوز تعریف درست و جامعی از اخلاق مجازی ارائه نشده و کاربران، فراگیران و مدرسان همانند دنیای واقعی خود را ملزم به رعایت چارچوب اخلاقی نمی دانند.

نتیجه گیری: آموزش مجازی یکی از روش های آموزشی است که در سطح جامعه از آن استقبال بسیاری شده، اما هنوز تولید کنندگان محتوای آموزشی در فضای مجازی دارای اخلاق حرفه ای نیستند و کامل ترین مدل اخلاقی در آن توسط کاربران و متخصصین سایبری ارائه خواهد شد.

واژگان کلیدی: اخلاق در آموزش مجازی، آموزش الکترونیکی، دانشگاه مجازی.

^۱ دکترای مهندسی فناوری اطلاعات. استادیار و مدرس دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بوئین زهرا، گروه کامپیوتر، بوئین زهرا، ایران.
behzad_pournaghdi@yahoo.com

مقدمه

آموزش الکترونیکی یا آموزش مجازی عبارت است از انجام و اجرای فرایند نظام آموزشی بر روی بستر ارتباطات الکترونیکی و ارائه مهارت با استفاده از فناوری اطلاعات و شبکه ارتباطات رایانه ای و دانشگاه الکترونیکی مدلی است برای دانشگاه واقعی در فضای مجازی برای تحقق یادگیری الکترونیک که تمام خدمات آموزشی را به طور یکپارچه و از طریق رسانه وب ارائه می کند. نظر به این که آموزش های الکترونیکی و مجازی، فناوری آموزشی را با استفاده از تعامل ارتباطی و ساختاری میان فراگیران و مدرسان دگرگون ساخته، هنوز این نوع آموزش در آغاز راه است. اینترنت در عرصه های آموزشی نیز چالش های جدیدی را ایجاد کرده است. استفاده از بسترها و زیرساخت های مناسب اینترنت برای آموزش، طی سالیان اخیر به شدت مورد استقبال قرار گرفته است. آموزش های آنلاین از سال ۱۹۹۰ مطرح شد و همزمان با رشد تجهیزات و امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات در دهه گذشته، گام های موثری در توسعه آن برداشته شده است. برنامه های هدفمند و سیستماتیک آموزشی با تاکید بر روش های متعدد موجود در سیستم آموزش عالی می تواند شرایط مناسب آموزشی را بدون محدودیت های جغرافیایی و هزینه های آموزشی فراهم سازد. آموزش های الکترونیکی فرصت مناسبی برای سیستم آموزش عالی کشور بوجود آورده تا با بکارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات الکترونیکی زمینه های گسترش آموزش همگانی و فراگیر در سطح کشور فراهم گردد. آموزش الکترونیکی امکان فراگیری مستقل از زمان و مکان را برای دانش پژوهان و دانشجویان فراهم می آورد و می تواند مبتنی بر لوح های فشرده، شبکه و یا اینترنت باشد. آموزش مجازی برای ارائه محتوای آموزشی و اطلاعاتی از مدل های متفاوتی نظیر: متن، صدا و تصویر (چند رسانه ای)، انیمیشن و گرافیک، محیط های مجازی (سایبری) و یا شبیه سازی شده استفاده می نماید. تجارب به دست آمده از

آموزش های الکترونیکی به مراتب گسترده تر از تجارب آموزشی به دست آمده در یک کلاس درس سنتی است و آهنگ فراگیری در سیستم های آموزش مجازی از یک روند مشخص و سیستماتیک تبعیت کرده و مخاطبان خود را با هر نوع سلیقه و گرایش به سرعت جذب می نماید. آموزش مجازی با دو مشخصه اصلی تعریف می شود:

۱- ارتباطات

۲- تعامل گروهی

استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات مشخصه اصلی آموزش مجازی است که در ساده ترین سطح شامل استفاده از رایانه و اتصال به شبکه اینترنت است. داشتن مهارت هایی مانند استفاده از پست الکترونیکی و گفتگوی الکترونیکی برای فراگیران و دانشجویان این سیستم آموزشی ضروری است. تعامل گروهی با استفاده از فناوری ارتباطات به فراگیران امکان برقراری ارتباط با استاد، مدرس و دیگر دانشجویان را فراهم می سازد تا در فرایند آموزش مشارکت کنند و به تبادل اطلاعات و آموخته های خود با استاد و سایر دانشجویان بپردازند. تجربه آموزش الکترونیکی نشان می دهد حدود ۴۰ درصد مطالبی که آموخته می شود بر اثر تعامل بین شاگردان و دانشجویان با یکدیگر و استاد در کلاس درس تولید می شود (فصلنامه مجلس و

پژوهش، ۱۳۸۲، شماره مسلسل ۶۶۵۱).

بیان مساله

امروزه تعداد متقاضیان و علاقمندان به آموزش الکترونیکی در حال افزایش است و این موفقیت به دلایلی چون: شیوه ارائه مطالب، انعطاف پذیری آموزشی، نوع محتویات آموزشی، انتقال و عرضه مناسب منابع آموزشی و دانشجو محوری به جای استاد محوری به دست آمده است. با گسترش موسسات ارائه دهنده آموزش الکترونیکی در کشور شاهد آن هستیم که بیشتر توجه افراد به روش های تدریس در چنین محیط هایی معطوف شده و به فراهم آوری خدمات و منابع اطلاعاتی و کتابخانه ای به دانشجویان مشغول به تحصیل در این دوره ها توجه بسیار اندکی شده است (جوکار، عبدالرسول: ۱۳۸۵). در آموزش های الکترونیکی از مسائل و مشکلات موجود در آموزش های سنتی نظیر: سخنرانی های یک طرفه استاد، تعامل و ارتباط ضعیف با فراگیران و دانشجویان، محدودیت زمانی و مکانی شرکت در کلاس اجتناب می شود. همچنین در این سیستم آموزشی با بهره گیری از نرم افزارهای سیستم آموزش الکترونیکی می توان به سرعت محیط های آموزشی موثر و کارآمد را با بهره گیری از عناصر متفاوت آموزشی ایجاد کرد. آموزش های الکترونیکی به فراگیران این امکان را خواهد داد تا هر فرد با توجه به میزان استعداد و توانایی خویش، آهنگ یادگیری و فراگیری خود را مشخص نماید. به همین دلیل در مواردی که فراگیر مدتی از سیستم آموزش دور باشد، پس از برطرف شدن مشکلات مجدداً و به سهولت قادر به ادامه آموزش و فراگیری خواهند بود. دوره های آموزشی مبتنی بر آموزش الکترونیکی دارای عناصر قابل کنترلی بوده که توسط کاربران استفاده می شوند. عناصر کنترلی اشاره شده تنها در کلاس های آموزش الکترونیکی وجود دارد و در کلاس های آموزشی سنتی این امکان برای فراگیران و دانشجویان فراهم نیست و آنها قادر به کنترل فرآیند آموزش خود

نخواهند بود. بنابراین قابلیت کنترل و تنظیم نحوه آموزش توسط فراگیران یکی از مهمترین دلایل اثربخش بودن آموزش های الکترونیکی است.

روش تحقیق

در این پژوهش از روش جمع آوری داده ها به صورت ترکیبی استفاده شده است. همچنین ادبیات تحقیق به روش کتابخانه ای و داده های مربوط به اعضای جامعه آماری به روش میدانی به دست آمده است. ابزار مطالعات کتابخانه ای و میدانی شامل: کتاب های تالیفی و ترجمه شده، مقالات، پایان نامه های دوره تحصیلات تکمیلی کارشناسی ارشد و دکتری، طرح های مطالعاتی و تحقیقاتی انجام شده، منابع و مراجع موجود و تحقیقات مرتبط انجام شده با موضوع، منابع موجود اینترنتی و بانک های اطلاعاتی است.

یافته های تحقیق

موضوع آموزش های آنلاین از سال ۱۹۹۰ مطرح شد و همزمان با رشد تجهیزات و امکانات مربوطه در دهه گذشته، گام های موثری در توسعه آن برداشته شده و اینک در نقطه عطفی قرار گرفته است. اگر دانایی را عامل توانایی بدانیم، جوامعی به توانایی و خودباوری خواهند رسید که زیرساخت های مناسبی برای سیستم های آموزشی خود انتخاب کنند و بر همین اساس روش ها و الگوهای هدفمند و سیستماتیک آموزشی را با تاکید بر عناصر متفاوت موجود در یک سیستم آموزشی اجرا نمایند. آموزش های الکترونیکی فرصت مناسب برای سیستم های آموزشی بوجود آورده است تا هر چه سریع تر بتوان آموزش های فراگیر و مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات را در دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی، مدارس، سازمان ها و موسسات آغاز

نمود (Roger C. schank: 2002). دنیای نوین آموزش مجازی، شیوه ها و رویکرد جدیدی را می طلبد. ماهیت اجزاء کلیدی برای تکمیل پیاده سازی یک نظام آموزشی از راه دور بیانگر آن است که موسسات تعیین کنند یک فرایند چگونه طراحی، ارائه، ادغام و پشتیبانی خواهد شد. اما متأسفانه اغلب مدیران موسسات آموزشی تمایل دارند که آموزش از راه دور را به صورت فرایندی از خواندن، تکلیف، گزارش و ارسال آن ها بر روی وب قلمداد کنند. گرچه حرکت پرشتایی به سمت آموزش الکترونیکی آغاز شده، اما تعیین ابزارهایی برای اندازه گیری اثربخشی و موثر بودن آن نیاز به خلاقیت و نگرشی نو در تفکر اجتماعی و سیاسی به همراه پیشرفت در فناوری دارد. فرایند آموزشی نیاز به بازخورد از سوی استاد، دانشجو و جامعه ای دارد که در یک دامنه وسیع، فارغ التحصیلان را به اشتغال می گمارد (Howard C: 2004). نگرش درست به کاربردهای کلان آموزش مجازی، انقلابی در حوزه های مرتبط با آن را به همراه خواهد داشت. انقلاب واقعی آن چیزی نیست که در حوزه سخت افزار و نرم افزار و فناوری های آن ها به وقوع می پیوندد، بلکه آن چیزی است که در زمینه فناوری فکری اطلاعات، ارتباطات و افزایش دانش و هوش بشری رخ می دهد. بررسی این قابلیت های انقلابی بدون بررسی تاثیرات فناوری اطلاعات امکان پذیر نیست. انقلاب اطلاعاتی با ظهور منابع دیجیتالی و ابزارهای ارتباطی تمامی جوانب زندگی انسان معاصر و از جمله نظام های آموزشی را دچار تغییرات بنیادین کرده و ورود به عصر اطلاعات (ابراهیم آبادی، حسین: ۱۳۸۸) و گسترش ابزارها و کاربردهای فناوری ارتباطات، سبب شکل گیری رویکردی جدید در امر آموزش برای رفع این چالش قدیمی شده است (آکوچیان، محمد: ۱۳۸۷). بسیار حاز اهمیت است که مدرسان برای حرکت به سمت آموزش الکترونیکی، به نکات اخلاقی توجه داشته باشند و بهتر این که قبل از آموزش به شیوه الکترونیکی یا مجازی، در عمل خود را توانمند سازند (صرافی نژاد، افشین: ۱۳۸۷).

در بخش شاخص های مربوط به تلفیق فناوری و آموزش، علاوه بر نقش معلمان، محتوا و دسترسی به شبکه، دو جریان مکمل برای یادگیری در فضای مجازی وجود دارد:

۱- دانش و مهارت نسبت به رایانه و اینترنت.

۲- کاربرد و استفاده درست اینترنت.

فضای شبکه رایانه ای زمینه فرهنگی منحصر به فردی است که به خودی خود بر ماهیت روابط انسانی تاثیر می گذارد و دانشجویان با تجارب رسمی و غیررسمی، تصورات و هنجارهایی که از فضای مجازی کسب کرده اند به آن فضا وارد می شوند. درحالیکه برخی از این هنجارها برای یادگیری در موقعیت جدید مناسب و برخی نامناسب هستند (ابراهیم آبادی، حسین: ۱۳۸۸). پیشرفت های اخیر در فناوری اطلاعات و ظهور شبکه های اطلاع رسانی در سطوح ملی، منطقه ای و بین المللی، روش های نوینی را در مقابل طراحان، برنامه ریزان، مدیران و مجریان برنامه های آموزشی قرار داده است. ورود فناوری اطلاعات به مراکز آموزشی، روابط ساده معلمی و شاگردی را به طور کلی دگرگون ساخته است. به این ترتیب الگوهای سنتی یادگیری متحول شده اند و کاربران با حجم گسترده ای از اطلاعات و دانش مواجه هستند. لذا با در نظر گرفتن محدودیت ها و مشکلات فعلی نظام آموزش عالی به نظر می رسد بهترین سرمایه گذاری در آموزش عالی، انتخاب آموزش مجازی باشد، زیرا می تواند کوتاه ترین و موثرترین راه برای آموزش عالی کشور باشد. هدف آموزش مجازی، تبدیل آموزش سنتی به آموزش مجازی نیست، بلکه ترویج آموزش های تخصصی با شیوه های مدرن است. شعار آموزش مجازی، آموزش برای همه، در همه سنین و همه جا م باشد. برخی از مهمترین دستاوردهای آموزش مجازی به شرح زیر است:

- امکان ارائه دروس در محیط چندرسانه ای و به صورت تصویر، متن، انیمیشن و غیره که در نتیجه منجر به افزایش کیفیت یادگیری و آموزش دانش آموزان و دانشجویان خواهد شد.

- سهولت دسترسی به حجم بالایی از اطلاعات، علوم و دانش موجود در جهان در هر زمان و مکان.

- دسترسی سریع و آسان به اطلاعات در مدت زمان بسیار کم و صرفه جویی در زمان از جمله مزایای این روش است (پایگاه اطلاع رسانی تخصصی فناوری اطلاعات: ۱۳۸۳).

آموزش الکترونیکی نوع جدید از آموزش و مبتنی بر فناوری است که در آن نیازی به حضور دانشجویان در کلاس های برنامه ریزی شده نیست. به عبارتی این نوع آموزش استفاده از اینترنت برای یادگیری می باشد که از طریق ارتباطات اینترنتی و مرورگر در هر زمان و یا مکانی می توان به این مقصود دست یافت. اهداف و روش های آموزشی در آموزش الکترونیکی با روش سنتی متفاوت است، به طوری که در آموزش الکترونیکی ۴۰ تا ۵۰ درصد متن آموزشی از طریق استاد و بقیه درس از طریق همکاری و ارتباط مستمر دانشجویان تعیین و تدوین می شود (جعفرخانی، الهه: ۱۳۸۸). یکی از معضلات اخلاقی موجود در آموزش مجازی، سرقت علمی و انتشار مطالب آموزشی و پژوهشی غیر، به نام خود می باشد. با توجه به این موضوع که امروزه بیش از ۷۰ درصد گسترش علم و تولید دانش توسط ابزار فناوری اطلاعات، اینترنت و آموزش مجازی صورت می گیرد، با نگاهی به نتایج تحقیقات «رودرز» می توان به وسعت سوء رفتارهای اخلاقی در آموزش مجازی پی برد. «رودرز» در سال ۲۰۰۴ با ارائه نتایج پژوهشی که در امریکا بر روی ۱۳۳ مورد سوء رفتار انجام داد، معلوم شد که جعل: ۲۲ درصد، تحریف: ۴۰ درصد،

سرقت علمی: ۶ درصد، جعل/ تحریف: ۲۷ درصد، تحریف/ جعل: ۴ درصد و سرقت علمی/ سایر: ۱ درصد مجموع سوء رفتار در پژوهش را تشکیل می دهند (توکل، محمد: ۱۳۸۸).

اخلاق در آموزش مجازی

قبل از مفهوم سازی دقیق و کامل از اخلاق آموزشی ابتدا به بررسی اجمالی فناوری آموزشی و آموزش الکترونیکی و مجازی بپردازیم. در رابطه با فناوری، تعاریف گوناگون ارائه شد: فناوری عبارت است از کاربرد نظام مند مفاهیم علوم رفتاری و فیزیکی و علوم دیگر برای حل مشکلات و یا کاربرد دانش، ابزارها و مهارت ها برای حل مشکلات عملی و گسترش توانایی ها یا کاربرد دانش و ابداع وسایل و سیستم هایی برای ارضای نیازهای انسان و زمینه ای عقلانی که جهت اطمینان از مهار کردن طبیعت فیزیکی به وسیله انسان از طریق کاربرد قوانین علمی شناخته شده، طراحی شده است. در واقع فناوری قدرت آموزش و یادگیری ندارد بلکه سیستمی نظام مند برای انتقال دانش و یادگیری است که در عصر حاضر فناوری کاربردهای بسیاری دارد. در تعریف فناوری آموزشی، برخی آن را به مجموعه ای علمی از کاربرد علم تدریس و یادگیری در دنیای واقعی کلاس همراه با ابزار و روش های لازم برای گسترش این کاربردها تعریف می کنند و برخی دیگر آن را در این مفهوم آورده اند که فناوری آموزشی هم بر روش ها تکیه دارد و هم بر ابزارها و فناوری آموزشی ساختاری است که به تحلیل مسائل آموزشی، تولید و انتخاب ابزارهای ارزشیابی و وسایل تولید از نظر رسیدن به بازده مطلوب آموزش می پردازد. از طرفی آموزش مجازی امروزه به معنای استفاده از شیوه های پیشرفته رایانه ای، انتقال دانش و مطالب درسی به فراگیران، یادگیران، دانش آموزان و دانشجویان است. این تعریف در واقع تعریف آموزش الکترونیکی است، اما از آنجا که امروزه نوع غالب ارائه آموزش این شیوه روش های

رایانه ای است، غالباً این دو اصطلاح را به جای هم به کار می برند و در دو مفهوم استفاده می شود:

۱- مفهوم عام

۲- مفهوم خاص

در مفهوم اول هرگونه ارائه و انتقال دانش و آموزش از طریق وسایل و ابزارهای الکترونیکی، از قبیل تلویزیون، رادیو، اینترنت و غیره می باشد. در مفهوم دوم فقط یادگیری از طریق اینترنت را آموزش مجازی و الکترونیکی گویند. این آموزش مجموعه وسیعی از نرم افزارهای کاربردی و روش های آموزشی شامل: آموزش مبتنی بر رایانه، آموزش مبتنی بر وب، کلاس های درس مجازی و غیره است و سیستم یا فرایندی از آموزش می باشد که بخش مهمی از آموزش و یادگیری را به همه افراد در تمامی زمان و مکان بدون محدودیت انتقال می دهد. این نوع آموزش با متدها و روش های ویژه ای از ارتباطات از طریق ابزار الکترونیکی و فناوری به ویژه شبکه های رایانه ای انجام می گیرد و بنابر ادعای یک شرکت معروف جهانی یادگیری الکترونیکی که همان انتقال مطالب یادگیری از طریق یک شبکه به کاربر نهایی می باشد، در آینده بخش مهمی از راه حل های آموزشی را تشکیل خواهد داد. آموزش مجازی با موارد متعددی مثل جنبه انسانی و اخلاقی، نقش های فرهنگی، هنجارهای اخلاقی، امور خصوصی و روانشناختی، جامعه شناختی و غیره مواجه است. همچنین فناوری و گستره وسیع آن از یکسو و عدم نظارت و کنترل از سوی تولیدکنندگان فناوری با دسترسی آسان همگان به آن از دیگر سوی، مباحث جدیدی در این حوزه پدید می آورد که قبلاً در آموزش سنتی و حضوری مطرح نبودند.

جریان آزاد ارتباطات الکترونیکی و فقدان جامع نظارتی، عدم کنترل در رابطه و تعامل ارتباطات و اطلاعات را موجب شده است. مدیران فاقد اصول اخلاقی یا عدم پایبندی آنها به ارزش های اخلاقی و انسانی در سوء استفاده های الکترونیکی بی تأثیر نیست. استراق سمع، دزدی و سرقت حقوق مالکیت فکری، ترویج و تبلیغ ضد ارزش ها را سبب می شود. لذا یکی از مباحثی که با واقعیت های آموزش مجازی ارتباط می یابد مباحث اخلاقی است.

در واقع اخلاق از مباحثی است که امروزه در تمامی حوزه ها مطرح است و در آموزش مجازی به عنوان پدیده نوین، از جایگاه ویژه ای برخوردار است (Honore S Q: 2000). مسائلی که پیرامون اخلاق در آموزش مجازی مطرح هستند طیف وسیعی را در بر می گیرند که از مبنایی ترین آنها می توان به موارد زیر اشاره کرد: آیا ارتباط اخلاق با آموزش مجازی همان ارتباط آموزش حضوری با اخلاق است یا اخلاق در آموزش مجازی ارتباط متفاوت با اخلاق در آموزش حضوری و سنتی دارد؟ فرمول بندی و کدگذاری موارد اخلاقی در آموزش مجازی و آموزشهای الکترونیکی به طور کلی چگونه خواهد بود؟ آیا بدون هیچ گونه مفهوم سازی می توان سیاست های اخلاقی در آموزش مجازی را سازماندهی کرد؟ این مفهوم سازی چگونه و به دست چه کسانی صورت می گیرد

برای این مفهوم سازی باید به چه اصولی استناد و یا از چه حوزه هایی استفاده کرد؟ توجه به محیط آموزش و ذی نفعان سازمان های آموزشی برای رسیدن به مفهوم سازی اخلاق آموزش ضروری است، زیرا محیط حاکم بر آموزش سنتی با محیط رایج در انواع مختلف آموزش از راه دور که در برخی موارد به صورت ترکیبی است، متفاوت است. سازمان های آموزشی با محیط داخلی و خارجی در تعامل هستند. تشخیص این دو محیط و ذی نفعان برای تبیین

حقوق آنان و رعایت آن از سوی سازمان های آموزشی موجب دستیابی به مزیت رقابتی شده است. عناصر درون سازمانی آموزشی عبارتند از:

۱. معلمان و اساتید
۲. مدیران، کارکنان و کارمندان
۳. فراگیران

عناصر بیرونی که سازمان های آموزشی با آن ها در تعامل هستند عبارتند از:

۱. اولیا و مربیان
۲. ناشران و تولیدکنندگان فناوری
۳. دولت
۴. تصمیم گیرندگان و سیاستگذاران

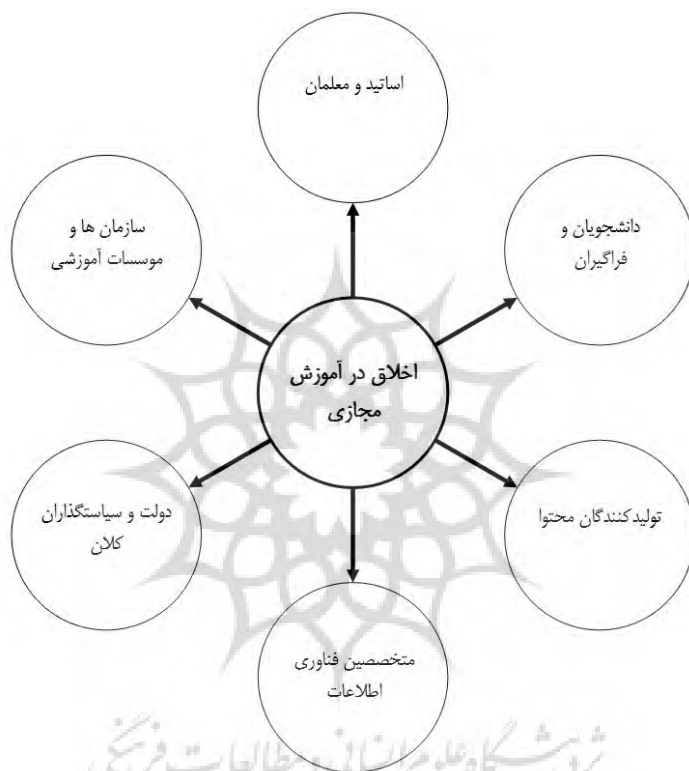
لذا مباحث اخلاقی در انواع سیستم های آموزش الکترونیکی همچون آموزش از راه دور و آموزش های مجازی شامل موارد زیر می شود:

- اخلاق استادان
- اخلاق دانشجویان و فراگیران
- اخلاق والدین
- اخلاق مدیران آموزشی و منابع انسانی سازمان
- اخلاق مشاوران و مجریان
- اخلاق فناوری
- اخلاق اجتماعی

اخلاق آموزش مجازی از حوزه های اخلاق حرفه ای است، زیرا حرفه عن برخوردار از دانش، مهارت و توانایی و به نظر می رسد آموزش در این معنا می تواند حرفه تلقی شود. اخلاق حرفه ای از الگوهای رفتار ارتباطی مبتنی بر رعایت حقوق دیگران و مسؤولیت های اخلاقی در قبال محیط حکایت می کند (قراملکی، احد فرامرز: ۱۳۸۵). اگرچه رسالت و هدف آموزش رشد و شکوفایی انسان ها و تکامل آن ها در کنار تولید علم و نوآوری است، اما گسترش فزاینده مسائل غیراخلاقی و بروز زمینه های گوناگون برای فرصت طلبی ها و سوء استفاده ها غیراخلاقی را فراهم آورده است و نیاز آموزش به ویژه در آموزش های الکترونیکی و مجازی را به دلیل جریان آزاد و وسعت کاربری ارتباطات الکترونیکی، به اخلاق نمایان می سازد. باید توجه داشت که اخلاق، مفهوم واحد جهانی دارد، هر چند که برخی نسبت به آن رویکرد تحویلی نگری و دید تک بعدی داشته اند.

رسالت آموزش به طور کلی ترویج اخلاق است اما جریان آزاد ارتباطات در آموزش مجازی و بروز رفتارهای غیراخلاقی در آن نیاز مبرم به اخلاق را مبرهن می سازد. بحث در اخلاق آموزش مجازی نیازمند مفهوم سازی دقیق و کامل از این واژه ترکیبی است. همچنین شناخت وضعیت مطلوب اخلاق در آموزش برای دستیابی به رشد اخلاقی سازمان ضروری است و رویکرد روانشناختی به اخلاق الگوهای رفتاری ارتباطی در تبیین آن رهگشا است (علی، پور احمد: ۱۳۸۷).

در شکل شماره (۱)، رابطه بین اخلاق در آموزش مجازی و عوامل تاثیرگذار در این زمینه مشخص شده است:

شکل ۱: رابطه بین اخلاق در آموزش مجازی و عوامل تاثیرگذار

چالش های اخلاقی فراروی آموزش مجازی

هر چند تحولات شگرفی در فرایند، تولید محصول، شکل و محتوای دانشگاه ها صورت گرفته است و هر بار توانسته اند نتایج بهتری را در پاسخگویی به نیازهای متنوع و جدید ارائه دهند، اما به نظر می رسد مواردی وجود دارد که آموزش مجازی را در مقابل چالش های بزرگی قرار می دهند. مواردی که بیشتر در محتوا و کمتر در شکل، کارایی و اثر بخشی دانشگاه های مجازی را تهدید می نمایند. این تهدیدها جدی است و در فضای امروزی، انقلاب مدیریتی می بایست در مواجهه با مدیریت دانشگاه ها چاره ای برای آن بیندیشد. چالش هایی که امروز آموزش الکترونیکی با آن ها مواجه است عبارتند از:

- ۱- کنترل کیفیت
- ۲- عدالت آموزشی و توزیع فرصت های ارتقاء
- ۳- انقلاب مدیریتی و اطلاعاتی
- ۴- آموزش عالی و نظام پرداخت ها
- ۵- دانشگاه ها و بیکاری
- ۶- دانشگاه ها و بازار کار (عماد زاده، مصطفی: ۱۳۸۳)
- ۷- رعایت اخلاق علمی و حرفه ای

با وجود همه مباحثی که تاکنون درباره اینترنت و پیامدهای استفاده از آن بر اخلاق کاربران مطرح شده است، هنوز به درستی نمی توان تصویر روشنی در این خصوص مشاهده کرد. روانشناسان و متخصصان علوم رفتاری، اغلب توجه خود را بر جنبه های منفی اینترنت و فضای مجازی معطوف می نمایند. این موضوع بیشتر بدان جهت است که این دسته از افراد، انسان ها را در قالب نمونه های مطالعاتی خود در نظر می گیرند و به علت فروپاشی فزاینده بنیان های

خانوادگی و ارزش های انسانی در جوامع غربی، نقش مخرب اینترنت بیشتر از نقش سازنده آن مورد توجه محققان واقع شده است. بارزترین مصداق این وضعیت استفاده نادرست و کنترل نشده کودکان از اینترنت و گمراهی و به خطر افتادن آنها توسط سودجویان اینترنتی است که هر چند وقت یکبار اخبار نگران کننده‌ای در این رابطه از رسانه‌های جمعی منتشر می‌شود و هوشیاری والدین کودکان را در استفاده از این رسانه گوشزد می‌کند. اما به لحاظ چند جانبه بودن پدیده اینترنت، نمی‌توان نگرشی یک سوپیه به آن داشت (دیلمقانی، میترا: ۱۳۸۲). در حال حاضر در ادبیات فرهنگ مجازی موجود بین نظریاتی که بیانگر ورود فرهنگ های پیشین هستند و نظریاتی که انتظار ساخته شدن فرهنگی جدید را در فضای مجازی دارند، تنش وجود دارد. نظریه پردازان دسته اول مایل هستند ابتدا گروه‌هایی که در فضای مجازی از تعاریف فرهنگی، قومی، جزئی و یا بنیادین استفاده می‌کنند را شناسایی و طبقه بندی کنند، سپس به بررسی شیوه‌های وارد کردن، تحمیل نمودن یا از دست دادن کنش های فرهنگی در فضای مجازی بپردازند. سپس تحلیل‌های سیاسی و اجتماعی بر مبنای این طبقه بندی ها صورت می‌گیرد. اما چالشی که هنوز وجود دارد، فقدان نظریه ای دقیق در خصوص فرهنگ و اخلاق آموزش مجازی است که تحلیل پیچیدگی های واقعی اخلاق آموزش مجازی و جوامع سایبری را می‌طلبد (میسفادین لی پی: ۱۳۸۶). با آنکه یادگیری دانش و حرفه در یک زمینه خاص، جزء وظایف عمده آموزش عالی محسوب می‌شود، کسب ارزش های علمی و توسعه اخلاق و تفکر علمی نیز از وظایف مهم آموزش مجازی و الکترونیکی است. ارزش های علمی صرفاً به معنای آموزش داده ها و اطلاعات نمی‌باشد، بلکه ارزش‌هایی هستند که افراد دانش آموخته باید در محیط های علمی و زندگی حرفه ای از خود نشان دهند (فتوحی قزوینی، فرانک: ۱۳۸۷).

نتیجه گیری و پیشنهادها

آموزش الکترونیکی و مجازی به یکی از روش های آموزشی تبدیل گردیده که در جامعه از آن استقبال بسیاری شده است. آموزش مجازی همچون سایر علوم تخصصی نیازمند حرکت در یک مسیر قانونمند اخلاق حرفه ای است تا از تبعات و سوء رفتارهای اخلاقی ناشی از آن جلوگیری شود. همواره قانون، تصویب و اجرای آن برگرفته از فرهنگ، اخلاق و رفتارهای عرف جامعه می باشد، که در خصوص اخلاق و هنجارهای آموزشی مجازی، با ترویج معنویات و خصوصیات اخلاق حرفه ای در این زمینه می توان بسترهای قانونگذاری و شکل گیری خرده فرهنگ ها را هموار و فراهم نمود. در دنیای مجازی و سیستم آموزش الکترونیکی، همه کاربران، دانشجویان، فراگیران، اساتید و معلمان، مدیران و کارکنان، ارائه دهندگان محتوا، پژوهشگران، ناشران و نویسندگان در شکل گیری و رعایت اخلاق آموزش مجازی سهیم هستند.

با انجام تحقیقات و پژوهش در این زمینه می توان نتیجه گیری نمود که تدوین ارزش ها و رفتارهای اخلاقی و شکل دهی به تعاملات مجازی در آموزش الکترونیکی و همچنین ارائه اصول اولیه و پایه برای ضابطه مند شدن اخلاق آموزش مجازی، از عهده یک سازمان و یا تشکیلات خاص خارج است. بلکه در این خصوص همه افراد مرتبط با سیستم آموزش مجازی به عنوان ابزارهای شکل گیری اخلاق مجازی در نظام آموزش الکترونیک نقش دارند و عضوی از سازمان بزرگی هستند که در جریان شکل گیری خرده فرهنگ ها و اخلاق آموزش های مجازی فعالیت می نماید.

فهرست منابع

- گزارش کارشناسی آموزش مجازی، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، فصلنامه مجلس و پژوهش. فروردین ۱۳۸۲، شماره مسلسل ۶۶۵۱.
- جوکار، عبدالرسول و خاصه علی اکبر (۱۳۸۵). منابع اطلاعاتی به عنوان یکی از نظام های پشتیبانی در آموزش الکترونیکی. مطالعه موردی، دانشجویان دوره های آموزش مجازی دانشگاه شیراز. دو فصلنامه علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز.
- آکوچیان، محمد (۱۳۸۷). گذار از وعده به عمل در آموزش الکترونیکی میراث فرهنگی، آکادمی اینترنتی صنایع دستی و گردشگری.
- صرافی نژاد، افشین و نجاریان، سیامک و حقدوست، علی اکبر (۱۳۸۷). تولید محتوای استاندارد در آموزش مجازی، یک نیاز ضروری، مرکز مطالعات و آموزش پزشکی. دو فصلنامه گامهای توسعه در آموزش پزشکی. دوره پنجم: شماره دوم، صفحه ۱۵۲-۱۵۴.
- ابراهیم آبادی، حسین (۱۳۸۸). الگوی استفاده از اینترنت: محیط یادگیری و بافت فرهنگی و اجتماعی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی. دوره دوم، شماره ۷، صفحه ۹۷-۱۱۸.
- نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش. پایگاه اطلاع رسانی تخصصی فناوری اطلاعات: شاخه آموزش. اردیبهشت ۱۳۸۳. *پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*
- جعفرخانی، الهه (۱۳۸۸). جامعه اطلاعاتی ابزار جهانی شدن و توسعه. جامعه فناوری اطلاعات. مجله راهکار در مدیریت. *رتال جامع علوم انسانی*
- توکل، محمد و ناصری راد، محسن (۱۳۸۸). دستبرد علمی با تبیینی از جامعه شناسی علم. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری. تهران. سال چهارم، شماره های ۳ و ۴.

- قراملکی احد، فرامرز (۱۳۸۵). سازمان اخلاقی در کسب و کار. تهران. مرکز ملی مطالعات جهانی شدن. نشر مجنون. چاپ اول.
- علی پور، احمد و شالباف، عذرا (۱۳۸۷). اخلاق آموزش مجازی. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری. تهران. سال سوم، شماره های ۱ و ۲.
- عماد زاده، مصطفی و بختیاری، صادق و دل انگیزان، سهراب (۱۳۸۳). نقش دانشگاه ها در جهان در حال تحول (چالش ها و فرصت ها). انتشارات مطالعات اجتماعی. چاپ اول.
- دیلمقانی، میترا و ثانی، رضا (۱۳۸۲). شهروند الکترونیکی در عصر اطلاعات. فصلنامه رسانه. سال چهاردهم، شماره ۳، صفحه ۶۱-۶۶.
- میسفادین لی پی، ترجمه: پارتازیان کامییز (۱۳۸۶). فرهنگ فضای مجازی: بایدها و نبایدها در فرهنگ اینترنتی. نشر باشگاه اندیشه.
- فتوحی قزوینی، فرانک و خزاعی، زهرا (۱۳۸۷). ارزیابی اخلاقی دانشگاه مجازی. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، تهران، سال سوم. شماره ۱ و ۲.
- Roger C. schank. (2002). Creator of custom-designed, interactive training programs for many of today's largest corporations and universities, this innovative book examines the known components of effective training, then explores how
- Howard C, Schenk K, Discenza R. (2004). Distance learning and University effectiveness: changing educational paradigms for online learning. London: Information Science Publishing, 119-120
- Honore S Q, Wilson D, Callaghn T (2000). The Future of Learning, GLOS, UK.

